

Тетяна Скороход,
 спец. II категорії,
 Чернігівський центр перепідготовки
 та підвищення кваліфікації
 працівників органів державної влади,
 органів місцевого самоврядування,
 державних підприємств, установ і організацій

ДОМАШНЄ НАСИЛЛЯ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ПСИХОСОМАТИЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У ДІТЕЙ

У статті розглядаються особливості психосоматичних розладів у дитячому віці. Увага приділяється домашньому насиллю як фактору впливу на формування та розвиток даної групи захворювань. Відзначено найбільш поширені функціональні розлади та психосоматичні захворювання у дітей.

Tetiana Skorokhod

DOMESTIC VIOLENCE AGAINST CHILDREN AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF PSYCHOSOMATIC DISEASES

The article examines the features of psychosomatic disorders of children. Attention is drawn to domestic violence as to the factor of influence on contraction and development of this group of diseases. The most widespread disorders and psychosomatic children's diseases are analyzed.

Психосоматичні захворювання є проблемою не тільки сьогодення, це проблема існування людства. На сьогодні психосоматика являється окремою галуззю у медицині та психології, що вивчає вплив психологічних факторів на перебіг соматичних (тілесних) захворювань. «Психе» в перекладі з латини означає душа, «сома» – тіло. Про вплив емоційного стану на здоров'я людей зазначали ще у давні століття. Так, давньогрецькі філософи Сократ, Платон наголошували на тісному взаємозв'язку тіла та психіки (душі), стверджуючи, що немає тілесної хвороби, відокремленої від душевної. Таким чином, до психосоматичних розладів відносять такі захворювання, які викликані психічною дисгармонією.

Науковці виділяють кілька гіпотез щодо причини виникнення психосоматики. Перша твердить, що психосоматичні захворювання є результатом стресу, обумовленого довгодіючими і непереборними психотравмуючими чинниками. Друга теорія пов'язує виникнення психосоматики із внутрішнім конфліктом між однаковими за інтенсивністю, але різноспрямованими мотивами індивіда. Конфлікти різного змісту викликають певні види захворювань. Згідно третьої теорії, саме нерозв'язаний конфлікт мотивів (непереборний стрес) породжує зрештою реакцію капітуляції, відмову від пошуку інших шляхів виходу з даного стану, що створює найзагальнішу передумову до розвитку психосоматичних захворювань [3].

Поширення психосоматичних захворювань у дітей на сучасному етапі розвитку являється вкрай гострою проблемою. Адже діти – це наше майбутнє. Причини тут очевидні – це і складне економічне становище більшості родин, загальна соціальна напруженість, невпевненість у майбутньому, що у свою чергу призводить до зростання тривожності, фрустрації, агресивності, деструктивної поведінки, наслідком яких є поширення функціональних розладів та психосоматичних захворювань, як у дітей, так і в дорослих.

Соціалізація дитини, тобто входження її у світ, починається від самого народження. І саме родина є першою ланкою соціалізації дитини, основним соціальним інститутом. Народна мудрість говорить: «З родини йде життя людини». Якщо від самого народження дитина зростатиме у любові, турботі, злагоді, мирі, почуватиме себе захищеною, то і вона даруватиме прекрасне оточуючим. Саме від родинних стосунків залежить формування і становлення особистості. Відомий педагог-новатор В. Сухомлинський зазначав, що «сім'я – це первинне середовище, де дитина повинна вчитися робити добро». Українська народна педагогіка на основі багатовікового досвіду завжди підтримувала культ Матері і Батька, культ Сім'ї. Матері й батькові відводилась найвища, авторитетна роль. Від них залежали успіхи фізичного та соціально-психічного розвитку дітей («Хороші діти – це честь батька й матері»; «Яка хата – такий тин, який батько – такий син»; «Молодь багата мудрістю мами й тата») [4, с. 109 – 110].

Проблема жорстокого поводження із дітьми у сім'ях була і є досить актуальною у всьому світі. Раніше нею займаються переважно криміналісти при дослідженнях різного роду злочинів у сімейно-побутовій сфері. Сьогодні феномен домашнього насилля над дітьми став предметом вивчення психологів, соціологів, соціальних працівників, свідченням чого є прийняття законодавчої бази та створення мережі центрів для дітей, які постраждали від насилля в родині. Таким чином, насильство є не лише суто правовою проблемою, а й значною мірою, філософською та соціокультурною.

Для більшості людей родина асоціюється з теплом, щастям, любов'ю, затишком. Ще з дитинства усім нам відоме прислів'я: «Мій дім – моя фортеця». Однак далеко не кожній дитині щастить відчувати родинний затишок, материнську та батьківську любов, опіку. Діти – найнезахищеніша верства суспільства, їхнє майбутнє залежить від батьків. Дитина – це ангел. Вона не повинна страждати, а навпаки – має жити у світі, який не знає, що таке насильство та жорстокість.

У сучасних умовах життя поняття домашнього насилля над дітьми набуває все більших масштабів і глибин, перетворюючись на світову проблему. Причинами загострення даного явища служать як зовнішні (соціально-економічна нестабільність у суспільстві), так і внутрішньосімейні фактори (неготовність родини до батьківства, «небажана» дитина, психічні відхилення у батьків). За визначенням Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», насильство в сім'ї – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю [1].

Отже, жорстоке поводження над дітьми має різні види, а саме: фізичне насильство (навмисне нанесення побоїв, тілесних ушкоджень), емоційне або психічне насильство (пов'язане з тиском одного члена сім'ї на психіку іншого через навмисні словесні образи або погрози, переслідування, залякування), сексуальне насильство (примушування до небажаних статевих стосунків у родині), економічне насильство (навмисні дії, спрямовані на те, щоб позбавити постраждалого житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які він має законне право) [5, с. 18 – 19]. Застосування жорстоких дій до дітей призводить до серйозних фізичних, психологічних захворювань та а порушень.

Одним із наслідком домашнього насилля над дітьми є формування та розвиток психосоматичних захворювань. Усім нам відомий вислів: «Усі хвороби від нервів». Потерпаючи від різного роду насилля, дитина перебуває у постійному стані тривоги, емоційної напруги. Конфлікти, стреси, хвилювання не проходять безслідно, вони знаходять слабке місце в організмі, провокуючи розвиток захворювань. За даними О. Напрєєнко, у майже 70% хворих із соматичною патологією виявляють психічні порушення різного ступеня важкості [7, с. 111], а О. Хаустова в своїх дослідженнях вказує на частоту психосоматичних розладів у населення від 15 до 50%, а в загально медичній практиці – від 30% до 57% [8, с. 89].

Загалом психосоматичні захворювання поділяють на соматоформні порушення (психогенні функціональні порушення органів, при яких не спостерігається яких-небудь морфологічних або структурних порушень цих органів), психосоматичні захворювання органів і психофізіологічні порушення (органічні зміни у хворому органі), порушення поведінки із соматичними наслідками. Охарактеризуємо найбільш поширені психосоматичні захворювання, які формуватися і розвиватися у дітей, як наслідок насилля та жорстокої дії у родині.

До розладів серцево-судинної системи, у розвитку яких велику роль відіграють надмірне психоемоційне напруження, часті стресові ситуації, відносять так звані «неврози серця» (тахікардія, відчуття прискореного серцебиття, серцеві спазми і короткі аритмії) та ішемічну хворобу серця. Патологічні порушення в серцево-судинній системі, пов'язані з фізичними та психічними навантаженнями, призводять до того що, наприклад, при страху самотності, при небезпеці нападу виникає відчуття, ніби серце починає стукати в горлі і в області голови. При цьому викид адреналіну викликає звуження судин, прискорення пульсу і посилення скорочення міокарда, що, в свою чергу, призводить до стану неспокою і страху [6, с. 51].

Психосоматичні захворювання шлунково-кишкового тракту розділяють на функціональні та порушення режиму харчування. Поширеними функціональними розладами є наступні: аерофагія, метеоризм, закрепи, проноси, діарея; прикладами другої групи розладів шлунково-кишкового тракту – анорексія і булімія. Реакцією дитячого організму на конфліктні переживання, стресові ситуації, які проявляються нервовими збудженнями, можуть провокувати виникнення так званих «стресових захворювань» – виразку шлунку, дванадцятипалої кишки, дискінезію жовчних шляхів. Якщо дитина постійно переживає, часто лякається, чекає покарань, то її черевце починає теж реагувати на ситуацію. Прикладом цього є нетримання калу, різкі спастичні болі і кольки перед приходом людей, які можуть завдати їй фізичну або моральну шкоду.

Поширеним функціональним психосоматичним порушеннями дихальної системи у дітей, які страждають від насилля, є «невротичний дихальний синдром», симптоми якого є судорожне зведення кінцівок, парестезії в області рота і кінцівок, нерідко аерофагія і метеоризм. Просте емоційне збудження призводить до почастішання дихання, у стані тривоги, жаху, гніву, раптового потрясіння може наступити короткочасна зупинка дихання.

Різні види насильницьких діянь над дітьми є фактором виникнення ряду шкіряних захворювань, таких як: дерматит, кропив'янка, свербіж, псоріаз, екзема та інших. Дані сучасних досліджень показали, що психосоматична патологія шкіри у дітей є вегетативно-судинним проявом емоційних порушень, клінічно представлених як депресивними [2, с. 270].

Сучасні дослідження підтверджують, що у людей, які мають хвороби ендокринної системи (цукровий діабет) та опорно-рухового апарату (ревматичні болі, остеохондроз) часто буває ряд психологічних проблем і психічних розладів. Вони не тільки заподіюють страждання самі по собі, але також впливають на лікування і результат соматичного захворювання.

У дитячому віці відбувається психологічний та фізіологічний розвиток. Тому і середовище існування дітей має сприяти цьому розвитку. Діти, які потерпають від насильства рідних та близьких людей, постійно знаходяться в стані тривоги, переживання, часто нервують, що призводить до загального пониження імунітету. Імунна система забезпечує захист дитячого організму від шкідливих речовин і інфекцій. Ослаблення імунітету «дає зелене світло» різноманітним хворобам, а захисті функції організму слабшають. Якщо дитина швидко стомлюється, має підвищену сонливість, постійне відчуття втоми, ломоту в суглобах і м'язах, безсоння, а також алергії, часто хворіє простудними та інфекційними захворюваннями, то можна з упевненістю говорити про ослаблення імунної системи.

Вище зазначений далеко не повний список функціональних розладів та психосоматичних захворювань, які формуються в дитячому віці на тлі психосоціальних факторів. Існує кілька підходів корекційної та профілактичної роботи для таких дітей, але більшість з них припускають роботу психолога, так як фізичні порушення є наслідком психологічних проблем. Можна виділити наступні способи лікування психосоматичних розладів: медикаментозна терапія (призначення заспокійливих або стимулюючих препаратів), психотерапія (гіпноз, психоаналіз і психотерапевтичні бесіди), фітотерапія (призначення різних трав'яних зборів), нетрадиційна медицина (ізоістичні методи). Але без любові, взаєморозуміння та підтримки рідних і близьких малюк не зможе побороти недуги.

Підсумовуючи, можна констатувати, що на сьогоднішній день проблема подолання і профілактики будь-яких проявів насильства щодо дітей являється вкрай актуальною і важливою. Жорстоке поводження з дітьми і зневага їхніми інтересами можуть мати різні види, форми та наслідки. Однак найголовнішим наслідком домашнього насильства є серйозний збиток для здоров'я, розвитку і соціалізації дитини, нерідко й загроза її життю чи навіть є причиною смерті. Тому подружжя має бути, в першу чергу, психологічно готовими до батьківства. Зрілість батьківських почуттів виявляється у правильному та люблячому стилі виховання, їм властива емпатія та опіка. Батьки від моменту народження мають встановлювати сильні емоційні зв'язки зі своїми дітьми, аби і надалі бути більш чуйними до потреб та інтересів своїх дорослих дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про попередження насильства в сім'ї : закон України від 15.11.2001 № 2789-III [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2001.– № 51.– С. 41 – 49. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/2789-14> (дата звернення: 03.04.2014).
2. Антропов Ю. Психосоматичні розлади і патологічні звичні дії у дітей та підлітків [Електронний ресурс] / Ю. Антропов, Ю. Шевченко. – М. : Видавництво Інституту Психотерапії, 2000. – 320 с.
3. Морозівська Є. На стику медицини і психології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://referaty.net.ua/referaty/referat_13497.html (дата звернення: 03.04.2014).
4. Кузьмінський А. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. [Електронний ресурс] / А. Кузьмінський, В. Омеляненко. – К., 2006. – 311 с. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/pedagogika/rodinne_vihovannya (дата звернення: 03.04.2014).
5. Сафонова Т. Жестокое обращение с детьми / Т. Сафонова // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 2. – С. 17 – 29.
6. Снайдер К. Клінічна психопатологія / К. Снайдер. – К. : Сфера, 1999. – 236 с.
7. Сонник Г. Психіатрія / Г. Сонник, О. Напрєєнко, А. Скрипніков. – К. : Здоров'я, 2003. – 256 с.
8. Хаустова О. Метаболічний синдром X (психосоматичний аспект) [Електронний ресурс] / О. Хаустова. – К. : Медкнига, 2009. – 125 с. – Режим доступу : http://www.health-medix.com/articles/liki_ukr/2009-01/LU_Haustova.indd.pdf (дата звернення: 01.04.2014).